

У. Б. Бережницька,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Т. М. Паневник,

к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

І. І. Проданова,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ЦІЛЬОВЕ ПРОГРАМУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти використання такої форми державного регулювання економіки, як програмування. На прикладі реалізації Регіональної програми підтримки малого підприємництва в Івано-Франківській області обґрунтована об'єктивна необхідність подальшого впровадження цільових бюджетних програм на регіональному рівні.

The theoretical and practical aspects of using such form of state regulation of economy as programming are considered. In the example of realization of the Regional program to small business support in Ivano-Frankivsk region the objective necessity of further implementation of target budget programs at the regional level is grounded.

Ключові слова: програмування, цільова програма, мале підприємництво, державна підтримка малого підприємництва.

ВСТУП

Гармонійний перехід України до нової постіндустріальної моделі цивілізаційного розвитку потребує формування такої соціально-економічної системи, яка базується на трансформації моделі економічного розвитку під впливом глобалізаційних процесів з одночасним посиленням соціальної спрямованості. Важливою умовою реалізації цього завдання є підвищення життєвого рівня населення та виконання конструктивних відтворювальних функцій суспільного виробництва на основі формування сучасного підприємництва, зокрема малого, що є важливим чинником економічного зростання країни.

Проте сьогодні сектор малого бізнесу в Україні все ще не виконує належної йому ролі. Існує безліч стримуючих факторів і проблем, вирішення яких вимагає фахового комплексного підходу, об'єднання зусиль та ресурсів усіх відповідальних і зацікавлених інституцій, осіб. Основним інструментом комплексного підходу щодо вирішення проблем суб'єктів малого підприємництва є формування і реалізація бюджетних програм їх підтримки. Саме тому питання впровадження державної політики сприяння розвитку малого підприємництва на основі цільового програмування набуває все більшої актуальності, особливо в умовах зменшення споживчого попиту на фоні посилення кризових явищ та інфляційних процесів.

Проблемами державної підтримки малого бізнесу в контексті фундаментальних досліджень державного регулювання підприємницької діяльності займалися такі науковці: М. Бутко, З. Варналій, Т. Васильців, А. Воротіна, Б. Данилишин, С. Дрига, О. Кужель, А. Лігоненко, Д. Ляпін, К. Ляпіна, І. Манцуров, С. Соболев та інші.

Разом з тим, у науковій літературі ряд питань щодо використання державного цільового програмування, зокрема на регіональному рівні, які одночасно відповідали б ринковій ситуації та враховували окремі особ-

ливості регіональної економіки, розглянуті недостатньо. Наукова і практична значущість вирішення цих проблем, недостатній рівень теоретичної й прикладної їх розробки зумовлюють актуальність даної теми.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є дослідження теоретичних аспектів цільового програмування як методу державної політики сприяння розвитку малого підприємництва та обґрунтування рекомендацій щодо удосконалення його впровадження на регіональному рівні.

Основні положення та висновки базуються на принципах ретроспективного, системного і комплексного аналізу при застосуванні також діалектичного, абстрактно-логічного методів дослідження, групування та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Мале підприємництво є найбільш гнучкою складовою соціально-економічної системи. Зайнятість у сферах, які не є привабливими для великих компаній, використання переважно місцевих сировинних та трудових ресурсів, швидке освоєння інвестицій та висока оборотність коштів дозволяють малому бізнесу активізувати конкурентне середовище, створюють альтернативу на ринку праці та організовують нові робочі місця. Висока адаптивність до ринкової кон'юнктури сприяє стабілізації економічних процесів та оптимізації їх структури. Тим самим малий бізнес впливає на темпи економічного росту, рівень зайнятості та добробут населення.

Разом з тим, не маючи переваг великомасштабного виробництва та знаходячись у великій залежності від несприятливих зовнішніх факторів, ефективно функціонування сектора малого бізнесу можливе лише за умови ефективної державної політики, спрямованої на його

розвиток. Така політика повинна ґрунтуватись на методі цільового програмування економіки.

Програмування як форма державного регулювання економіки є особливим способом втручання держави в економіку товаровиробника, який коригує її в потрібному у даний час напрямі, виступає як сучасний метод організації економіки, оскільки не управляє суб'єктами ринку, а лише орієнтує їх у поведінці і забезпечує самостійність; основу програмування становить структурне регулювання з точки зору об'єкта програмування [1, с. 27].

Суть програмування полягає в аналізі стану економіки, виявленні проблем, які не можуть самостійно вирішити ринкові механізми, розробці та реалізації окремих економічних завдань.

Програмування може бути успішним лише за умови дотримання централізованого підходу до розробки, управління та реалізації масштабних загальногосподарських програм. Слід відзначити, що головним завданням програмування є підтримка економічної рівноваги, вплив на якісне перетворення економіки, стимулювання її розвитку, а основною метою є забезпечення найбільш ефективного варіанта розвитку економіки.

Програмування як форма державного регулювання має такі специфічні особливості:

- втручання держави в економіку не ліквідує стихійність у ринкових перетвореннях, а лише корегує цей процес;

- програмування є елементом сучасної ринкової організації економіки, оскільки держава не керує агентами ринку, а лише спрямовує їхню діяльність;

- основою програмування є структурне регулювання;

- програмування як форма впливу на економіку є системним і комплексним;

- об'єктивна необхідність державного програмування економіки зумовлена потребою глибоких і швидких структурних змін у національній економіці та недостатньою ефективністю ринкових механізмів.

Основа державного програмування становлять бюджетні програми економічного і соціального розвитку. Ці програми існують не як субординовані одна від одної, а як співіснуючі і взаємодоповнюючі програми розвитку національної економіки, як спеціальні програми розвитку окремих галузей, секторів, територій. Проте слід наголосити, що в системі державних програм важливе значення мають цільові комплексні програми.

Державна цільова програма — це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на вирішення найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням [2].

Можна виділити чотири основні причини використання цільового програмування як інструменту державної політики [3, с. 45]:

- 1) цільове програмування надає більшої цілеспрямованості роботі урядових структур, уможлиблює конкретну оцінку її дієвості;

- 2) за умов однорічного бюджетного циклу лише цільові програми, розраховані на кілька років, можуть служити засобами планування та здійснення завдань, розрахованих на триваліші терміни;

- 3) загальнодержавні цільові програми мають можливість об'єднувати національні, регіональні, місцеві, навіть недержавні ресурси, що важко забезпечити в рамках поточної бюджетної діяльності;

- 4) конкретна цільова програма може виявитися незамінним інструментом, якщо уряд і суспільство стикаються зі складною, масштабною проблемою, яка вимагає значно більших зусиль і ресурсів, аніж це зазвичай виділяється для даної галузі чи сфери діяльності.

Цільова комплексна програма, як правило, включає такі основні елементи:

- цільовий компонент (формується основні та часткові завдання, послідовність їх реалізації);

- структурний (передбачає перелік об'єктів народного господарства, об'єднаних за ознакою їх цільового призначення);

- техніко-економічний (містить комплекс заходів, які перебувають у компетенції відповідних державних відомств);

- ресурсний (характеризує обсяг і склад ресурсів, необхідних для реалізації намічених заходів);

- організаційний (в усіх елементах програми передбачаються джерела і терміни виділення ресурсів, відповідальні за виконання намічених заходів).

Варто відмітити, що державне цільове програмування охоплює як розробку загальнодержавної стратегічної політики, так і планування заходів, спрямованих на оптимізацію роботи ринкового механізму. Перший напрям орієнтовано на шкалу національних цілей у певному періоді розвитку та домінує в країнах західної Європи та Японії, а другий поширений в США, Канаді та Великобританії.

Державні цільові програми, які передбачають ув'язку встановлених цілей та ресурсів, є основою побудови всіх регіональних та галузевих цільових програм Північної Америки. В Японії вони використовуються для стимулювання нових наукомістких галузей, а в країнах Західної Європи, як правило, для підтримки традиційних виробництв з довгим інвестиційним циклом і низькою рентабельністю [3].

Останнім часом все більше поширюється практика поступового перенесення державної підтримки малого підприємництва на регіональний рівень, що зумовлено необхідністю врахування специфіки та конкурентних переваг певних регіонів, можливістю використання їх потенціалу.

У середині 80-х років ХХ ст. в Європейському Союзі сформувався нове розуміння суті регіонального розвитку як використання внутрішнього потенціалу регіонів, яке полягало в перенесенні акцентів з прямого державного регулювання на стимулювання формування в регіонах автономного механізму та приватного підприємництва [4, с. 38]. Наприклад, в США з 1988 р. введена система фінансування федеральних цільових програм, яка реалізується у формі трансфертів, які надаються на умовах зустрічного фінансування. На сьогоднішній день у США фінансується більше 500 цільових програм, одним з головних напрямів яких є реалізація соціальних завдань. В Німеччині використовуються цільові програми, призначені для розвитку проблемних територій. У Великобританії створено декілька наукових та прогностичних центрів, в тому числі при університетах, що займаються питаннями економічного прогнозування.

Отже, завдання, які повинні бути виконаними через реалізацію регіональних бюджетних цільових програм, полягають у створенні ефективних, прозорих і врегульованих відносин між владою та бізнесом; створенні сприятливих умов для започаткування нових малих підприємств і залучення капіталу та інвестицій; створенні сприятливих умов для розвитку існуючих підприємств, підвищення їх конкурентоздатності, розвитку вільної конкуренції; розвитку сучасної інфраструктури підтримки бізнесу; розвитку людського та соціального потенціалу шляхом впровадження сучасних програм перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів тощо.

Регіональні програми підтримки малого підприємництва впроваджуються для створення сприятливих умов для розвитку існуючих підприємств та підвищення їх конкурентоздатності; організації роботи щодо створення нових ефективно діючих малих підприємств; розвитку сучасної інфраструктури підтримки бізнесу; створення ринкового середовища та вільної конкуренції; залучення капіталу та інвестицій задля забезпечення сталого розвитку територій.

Таблиця 1. Результативні показники програм фінансово-кредитної підтримки

Показник	Роки						Всього
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Кількість створених нових робочих місць за рахунок профінансованих проектів суб'єктів малого підприємництва	123	187	122	65	84	129	710
Кількість збережених існуючих робочих місць за рахунок профінансованих проектів суб'єктів малого підприємництва	172	164	206	158	181	231	1112
Сума сплачених до бюджетів різних рівнів податкових платежів суб'єктами малого підприємництва, які отримали фінансово-кредитну підтримку, тис.грн.	1194,5	1064,8	1095,4	5915,0	7347,0	8274,9	24891,6

Пріоритетні напрями реалізації регіональної програми визначають її структуру. Типова структура Регіональної програми підтримки малого підприємництва містить наступні розділи.

1. Характеристика Програми.

2. Стан і аналіз проблем малого підприємництва в регіоні. Головна мета Регіональної програми і очікувані результати.

3. Розділи Регіональної програми за напрямками підтримки малого підприємництва:

1) впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності;

2) фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка;

3) ресурсне та інформаційне забезпечення, подальше формування інфраструктури підтримки підприємництва;

4) реалізація інноваційних проектів та пілотних програм.

Основними принципами розробки цільових регіональних програм є:

— реалізація положень державної стратегії стійкого розвитку, пріоритетного вирішення економічних, наукових, соціальних та інших завдань;

— забезпечення координації та узгодженості діяльності учасників вирішення загальнодержавних, регіональних та галузевих проблем;

— участь у програмі суб'єктів державного регулювання, органів місцевої влади, наукових, громадських організацій, суб'єктів господарювання;

— досягнення конкретного результату соціально-економічного розвитку;

— взаємна відповідальність замовників та виконавців програми.

Регіональні програми мають враховувати переваги і можливості геополітичного становища окремого регіону та його матеріальної бази для найраціональнішого використання природно-ресурсного і виробничо-економічного потенціалу території. Це має відбуватися на підставі інтенсифікації складників і чинників зростання, а також пріоритетів ринкового реформування відносин власності, поліпшення умов праці та середовища життєдіяльності населення, особливо щодо розв'язання проблеми зайнятості, подолання негативних демографічних тенденцій та поліпшення економічного стану регіону.

Ефективна реалізація регіональних цільових програм досягається також завдяки належному управлінню фінансовими ресурсами на основі розробки планів та програм, послідовності їх освоєння, розробки інструментів та заходів їх реалізації. Цільове програмування дозволяє не тільки окреслювати цілі, а й планувати шляхи та способи їх досягнення, все активніше їх використовувати в регіональних та місцевих програмах.

Оцінку ефективності впровадження цільових регіональних програм підтримки малого підприємництва неможливо представити без аналізу підпрограми фінансово-кредитної підтримки, оскільки заходи саме цього роз-

ділу спрямовуються на спрощення доступу малих підприємств до кредитних та інвестиційних ресурсів, що полегшує можливість відкриття власної справи, мале підприємство отримує кошти для розвитку своєї діяльності.

Зокрема, в Івано-Франківській області в рамках реалізації Регіональних програм підтримки малого підприємництва впродовж 2005—2010 р. профінансовано 179 підприємницьких проектів на загальну суму 13799,19 тис. грн.

Доцільність подальшого впровадження цільових програм підтримки малого підприємництва підтверджується також результативними показниками, які дозволяють оцінити не лише на підтримку матеріального стану суб'єктів малого бізнесу, але й соціально-економічний ефект (табл. 1).

Отже, при фінансуванні 179-ти підприємницьких проектів у рамках виконання заходів Регіональної програми підтримки малого підприємництва в Івано-Франківській області створено 710 нових робочих місць, збережено 1 112 існуючих, а сума податкових платежів до бюджетів всіх рівнів становитиме 24891,6 тис. грн.

ВИСНОВКИ

Цільові комплексні бюджетні програми є дієвим інструментом державного регулювання та планування, що надає можливість активно впливати на соціально-економічні процеси, особливо на регіональному рівні, та забезпечувати розширене відтворення шляхом ефективного використання економічного потенціалу регіонів. Прогнозування та цільове програмування визначають стратегічну направленість розвитку окремої території, характер та структуру економічних відносин, пропорційність та збалансованість відтворення, економічні та соціальні гарантії населенню.

Основним завданням програмування як форми державного регулювання економіки є підтримка економічної рівноваги, вплив на якісні зміни економіки та стимулювання її розвитку. Можна стверджувати, що програми підтримки малого підприємництва є ефективним механізмом розвитку регіонів в цілому.

За сучасних умов регіональні цільові програми виконують роль активного методу регулювання ринкової економіки, інтеграції державних, колективних, приватних інтересів, мобілізації зусиль для проведення активної регіональної політики. Вони дають можливість узгодити територіальні, галузеві та державні інтереси.

Отже, об'єктивна необхідність цільового програмування економіки зумовлена потребою глибоких і швидких структурних змін у регіональній економіці та недостатньою ефективністю ринкових механізмів.

Література:

1. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навчальний посібник / Л.А. Швайка. — К.: Знання, 2006. — 435 с.

2. Про державні цільові програми: Закон України від 18 бер. 2004 р. № 1621-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=480129.

3. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / [К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін та ін.]; за заг. ред. К.О. Ващенко. — К.: Держкомпідприємство, 2008. — 226 с.

4. Герасимов Б.И., Тишина Л.С., Зенчева Н.В. / Организационно-экономический механизм формирования региональных программ социально-экономического развития (на примере Тамбовской обл.) / Под науч. ред. д.э.н., проф. Б.И. Герасимова. — Тамбов: Изд-во тамб. гос. техн. ун-та, 2002. — 148 с.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2012 р.